

Dagmar Bliimlová

EROTIKA V DENÍCÍCH LADISLAVA HOFMANA

Heslo Ladislav Hofman (1876–1903) ve sporadických historiografických připomenutích „dědičně“ doprovází klauzule „nejnadanější žák Jaroslava Golla“. Vědě historické, o literární historii nemluvě, tak uniká skutečnost, že tento zvláštní historik žil a tvořil s „duší utrpením zjemněnou“ a „jako struna napjatou“.¹ Tím si vlastně sám zavinil svou nepatřičnost jak v hájemství vědy, tak i ve sféře umění. Pro účel daného příspěvku jsou rozhodující následující skutečnosti. Ladislav Hofman celou svou bytostí toužil „pouze“ po dvou věcech: po velkém díle, které zůstane provždy jako důkaz jeho fyzické existence, a po velké lásce, takové, kterou lze oponovat relativitě. V životě vyměřeném sedmadvaceti lety se však prvého pouze dotkl a s druhým se minul zcela. Tady přichází ke slovu další důležitá skutečnost. Aby „nezanikl jako kapka“, psal o všem, co kdy zasáhlo jeho rozum i duši, deníkové svědectví, důkaz, „že jsem byl.“² Řada deníkových

¹ Státní ústřední archiv Praha: Fond Ladislav Hofman, deník z roku 1901. Viktor Dyk, Hofmanův přítel a jeden z editorů posmrtného vydání jeho sebraných spisů, v předmluvě k jejich druhému dílu z tohoto citátu vychází při hodnocení podstaty Hofmanova tvůrčího naturelu. V. Dyk, úvodní studie in: L. K. Hofmana Sebrané spisy II, Praha 1905, s. XXV.

² SÚA Praha: Fond L. Hofman, Notýsek z Brna 1903. Nedlouho před svou smrtí, 20. července 1903, napsal na Špilberku báseň, jejíž těžiště tvoří prostřední sloka:

„Ach Bože, Bože můj, a ve mně přece jen
plá tolik žhavých sil,
a duši stravuje ta touha vášnivá
dokázat, že jsem byl!“

Ona po celý život pocíťovaná touha dokonale souzní s principem, který k psaní deníku-svědectví vedl ruskou malířku žijící ve Francii, Marii Baškircevu. Její deník byl vydán v Paříži roku 1884 a seznámení s ním bylo pro Hofmana velice významnou inspirací. Oba dva díly Deníku přeložila do češtiny Marie Gebauerová, Hofmanova přítelkyně. Vyšly Ottovým nákladem v letech 1907 a 1908. Posmrtné edice Hofmanových deníků v rámci jeho sebraných spisů se kromě již zmiňovaného V. Dyka ujali Julius Glücklich a Kamil Krofta, kolegové ze studií a přátelé L. K. Hofmana. Sebrané spisy vyšly ve dvou dílech v letech 1904 a 1905. Konkrétně v deníkových záznamech však svými zásahy postupovali s takovou „pietou“, že z textu vyřadili podstatné pasáže a zásadně tím narušili vlastní Hofmanův záměr, totiž podat kontinuální svědectví o vnitřním životě člověka konkrétní doby. V. Dyk se s Hofma-

záznamů se počíná již roku 1888 a vede až k poslednímu notýsku psanému v Brně, kde na podzim roku 1903 podlehl rodové nemoci, souchotinám. Hofman nebyl jediný, kdo si v poslední třetině 19. století psal deník. Patřilo k dobové atmosféře činit z prožitku objekt vlastního zkoumání. Deníky tohoto typu si psal jak univerzitní profesor světového jména Václav Tille, tak i deníkový „maniak“ Otakar Theer. První se programově včleňoval do duchovního směřování Evropy, druhý činil totéž, ovšem se zřejmým inklinováním k exhibici.³

Proč psal nepřetržitý deník svého života Ladislav Hofman? Protože Ogarjovovo heslo „Nado projasnit sebja i svoju ličnost“, které přejal z Ruského věstníku a postavil do záhlaví svých deníků, vzal za své s vážností pro sebe typickou a s důslednou věrností. Sám se jako historik vždycky snažil přiblížit co nejvíce samé podstatě života i skutků historických osobností, jimiž se zabýval. Jeho deníky jsou výrazem vědomě obráceného postupu. Historik, který umělcovou intuicí i vědomím dědičné zatíženosti prožívá relativitu lidského bytí, programově zanechává svědectví. V tomto smyslu je cennější než obraz dobových reálií mapa jeho intimního života, která z nich vyrůstá a překračuje je.

Základní směřování vzniklého unikátního obrazu je tradiční: venkovský chlapec se začne eroticky probouzet za gymnaziálních studií ve městě, jež je sice méně přehledné než domovská obec, nicméně i tady existuje systém bariér, který se začne rozpadat až příchodem do „velké“ Prahy. Bezprostřední kocovinu po prvních zkušenostech z obligátního veřejného domu lze však zpravidla vyrovnat: racionality, ironickým úsměškem, nejlépe však perspektivním, citem podloženým vztahem. Podle svého naturelu tak zvládali tato úskalí všichni. Ne tak Hofman. Příběh jeho erotiky je permanentně zraňující a svou nenaplněností neskonale smutný. Budeme-li se ptát po příčinách, zjistíme následující: prapříčinou neschopnosti včlenění se do běžného modelu vztahů je jeho neotřesitelný idealismus. Ten má dva zdroje – výchovu v silné víře a příliš časně a příliš důsledně vnímané literární obrazy lásek.⁴ Přičteme-li k uvedeným

---

novým odkazem osobně vypořádal především v Slově úvodním k románu Konec Hackenschmidův, který je Hofmanovi věnován.

³ Deníky Václava Tilleho i Otokara Theera jsou součástí jejich archivních fondů v LA PNP v Praze. Je zajímavé, že na rozdíl od důvěrných Hofmanových přátel to byl právě Theer, kdo pochopil Hofmanovo svědectví doby a konfrontoval je s básnickým hlasem Karla Hlaváčka. O. Theer, *Dvě postavy* (Karel Hlaváček–Ladislav Hofman), Umělecká Beseda 1908, s. 228–233.

⁴ Vztah k Bohu je důležitou a velmi dynamickou složkou Hofmanovy osobnosti. Jeho kořeny je třeba hledat v silném katolicismu rolnické rodiny, z níž pocházel, a v náboženském specifiku východočeské obce Černilov, známé právě historicky podmíněným soužitím katolictví a protestantismu, kde prožil své dětství.

souvislostem známou skutečnost zvýšené smyslové i smyslné zjitřenosti souchotinářů, vyvstane před námi obraz chlapce, který pro celý budoucí život, navzdory všem peripetiím vztahu k náboženství, přijal za své dělení všech věcí na „čisté“ a „nečisté“. Toto rozdělení je vzápětí dotvrzeno estetizovanou erotikou obrozené četby. Hálek a Třebízský, které asi nejvíc četl ještě před příchodem na gymnázium, nabídli vytržení nad „oblými lokty“, „plnými rameny“ a „sklopenými řasami stápějícími žár“. Pak přišla ruská literatura a v jejím čele – opět příliš brzy – Pečorin. Tady už měla erotická vášeň spád kavkazských úbočí. Už se na ni dalo umřít.⁵ Jinak ovšem čte Lermontova ten, kdo poznal realitu základních vztahů lidského světa, a jinak ještě ani ne patnáctiletý romantik, který opět s typickou věrností jednou provždycky přilne k výchozímu obrazu básníků, v němž milostná vášeň musí být měřena velikostí smrti a velikostí krásy. V tomto okamžiku je rozhodnuto. Hofman nemůže nikdy být „šťastným“ mužem. Přesto se donkichotsky vydá vytvořený obraz dobývat. Jeho průvodci budou jednak zkušenost „šťastnějších“ přátel, jednak renanovský úšklebek francouzské literatury a konečně občas i berlička literatury odborné.

Ouvertura tohoto klání se odehraje ještě před příchodem na univerzitu do Prahy, ve městě gymnaziálních studií, v Hradci Králové. To, co vyplňuje tehdejší Hofmanův erotický svět, je permanentně variované „lehké a houpavé koketování pouliční“. Výsledkem jeho koncentrování je pak „nevolný a hladový cit“⁶. Pražské prostředí způsobilo jeho uvolnění. S programovou analýzou mu Hofman vychází vstříc: „Co je ‚nemravným‘ v tělesném obcování muže a ženy? Uvědomme sobě nejprve věc samu: máme pohlavní orgány, abychom se rozmnožovali, to je bez odporu jejich účel. Proč to se však neděje také tak mechanicky a lhostejně, jako např. prosté stisknutí rukou? K čemu ono podráždění a nervová ‚rozkoš‘? Proč máme pohlavní pud?“ To jsou otázky, které Hofmana silně znepokojují. Odpovědi nenalézá a sebedůkladnější rozbor nevyřeší jeho konkrétní situaci. „Je to odpor potlačované krve?“ ptá se tedy dále po příčině svých „prudkých a ostrých“ záchvatů touhy po ženě. Je obdivuhodné, jak přesně si ve svých třidvaceti letech uvědomuje, že „nevykročí-li z těchto mezí života čistě knihového, imaginárního života–neživota“, bude zničen. Jasnouřivě předvídá, a přesto se nevzdává. Sporné zkušenosti z „bordelů“ ale „přiliv prudkých žádostí tělesných“ také neřeší. Hofman ví, že je „neschopen obětovat i to formální, co ještě zbývá“ z jeho nevinnosti, prosti-

⁵ Ke vztahu L. Hofmana k ruské literatuře srov.: Dagmar Blümllová, *Strasti serdca Ladislava Hofmana*. Nic víc než pokus o ruský portrét českého historika, in: *Ná/prů/po/zor na Rus*, Tanvald 1996, s. 95–106.

⁶ SÚA Praha: Fond L. Hofman, dopisy L. Hofmana Janu Malířovi z roku 1895.

tutce.⁷ Je to opět literatura, v níž hledá ošidný klíč. Měří svou situaci Mussetovými slovy o tom, jak velké je štěstí obětovat mládeneckou čistotu lásce. „Potřebuji něco intimního a důvěrného, zasnoubení duše i těla, slití obou... jsou to divné dojmy, jaké si z bordelů odnáším – hnus nebo smutek a obé stejně hluboké, stejně mučivé.... zajímavé je, že i na prostitutce jeví se můj cit estetický: nebaví a nevábí mě ani tak ta dekoltáž, formy prsou a boků, jako spíše zrak, výraz tváře a úsměv“. Tímto kritériem ostatně vždycky s citem, pozorností, úctou i něhou hodnotil desítky objektů svých milostných toužení, z nichž mnohé se možná nikdy nedozvěděly, v jak vážné hře byly královnami. Nejen jim, ale i prostitutce se dostalo poetického vyjádření:

„to všecko divně roztesknilo
mou duši smutkem tísnivým.
Věř, ztracená, mně k pláči bylo
nad krásou Tvou a srdcem Tvým...“⁸

Nejen estetický pohled, ale i usilovná tendence analyzovat bránila přirozenému běhu věcí. „Bude to jednou zajímavá kapitola, až se uzavře,“ napsal zdánlivě chladnokrevně za zkroceným konstatováním, že „zlý démon člověka, pohlaví, mě sužuje tuto dobu systematicky jak nikdy dosud“.⁹ Začarovaný kruh, v němž smutně a statečně nepřestával hledat „Marianu“. Literární hrdinku Bourgetova Žáka nepřestane hledat ani po rádobě cynicky akcentovaném montaigneovském termínu „vyprazdňování nádob“. Myškin a Pečorin však svádějí svůj duel především. Jasněji řečeno, to především ruská literatura zahltila Hofmana ideálem s hloubkou a velikostí krásy. S literaturou francouzskou, jež zpravidla „kazila“ jeho generaci, by se vyrovnal snáz. Tato je však neporazitelná. Tady vidíme příčinu toho, co sám Hofman několikrát nazval „zlým osudem“, co ho děsilo na vizi zvyku manželství i v přílišné smršti některých svých lásek–nelásek.

Když ve svém posledním notýsku z Brna vzpomíná „Na to, co kdysi bylo“ a především „co vše mohlo být,“ vědoucne připojuje: „i na to, co tak záhy mě přišlo otrávit.“¹⁰

⁷ SÚA Praha: Fond L. Hofman, deník z roku 1898.

⁸ Tamtéž.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ SÚA Praha: Fond L. Hofman, Notýsek z Brna 1903. Karel Krejčí mluví o generaci, která byla „do značné míry formována literaturou“ (K. Krejčí, Bourgetův Žák a Hackenschmid, in: týž, Česká literatura a kulturní proudy evropské, Praha 1975, s. 361.) Sám Hofman problém formuluje pregnantněji: „jsem zkažen četbou a to i četbou co do obsahu i četbou vůbec: četl jsem záhy, příliš a stále ...a to čtení mě nyní drtí, teď se mně mstí mé zničené chlapectví

Tím poznáním uzavírá nejen tragický kruh svého osudu, nejen modelové trauma „citové výchovy“ své generace, ale názorně ukazuje obecnou tragiku a velikost neoblomné věrnosti ideálu.

Dagmar Blümllová
Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity
České Budějovice